

КОСТЬ ГЕРАСИМЕНКО

Кость Герасименко (11 травня 1907 р. – загинув 26 або 27 вересня 1942 р.) дебютував як поет 1925 р., перебуваючи у складі донецького літературного угруповання “Горно”. Він був сином свого часу, тому в його ліриці, позбавленій надто закличних інтонацій, властивих тогочасній версифікації, вчувався подих мілітарної доби, що на собі переживав військовий-поет. У тетраптиху “Повість про сина” без особливої патетики в інтимній тональності йдеться про долю загиблого воїна. Трагічну подію по-буденному розповідає старій матері його побратим – “бойовий молодий сусід”, зазначаючи: “Син погіб у боях не зря”. Якби не згаданий комісар, то можна було б припустити, що йдеться не про червоне військо. Автор надає першорядне значення національній артибутиці, зокрема “сльзьми виштит” білій хустині, що мала б, на думку матері, захищати її дитину від “кулі вражої” чи простуди, і великим рушникам, що обрамлюють портрет загиблого. Іноді автор застосовував прямі й реверсні проєкції у взаєминах матері й сина, як у позбавленому сентиментів, графічно прописаному вірші “Портрет”, де постає постаріла жінка, котра, знаючи небезпечний фах свого сина, прагне зберегти його від небезпек; вона так і не дочекалася, пішовши назавжди з цього світу, на невістку. Ліричний герой, споглядаючи “простенький” портрет (“І сам я тут, досвідчений, дворічний, / Сиджу спокійно в тебе на руках”), усвідомлює непоправну втрату, хоча сподівається, що його мати “в голубій кохтині” ще жива, але вже “чужа, чиясь”.

У деяких віршах К. Герасименка вчувається романтизація радянської дійсності. “Романтика сонця” охоплює не лише природу, сповнену “безжурними журавлями”, коли “молода травиця / Встає з молодих проталин”, літературного Уленшпігеля, що виконує роль не так месника, як мрійника, схожого на “простих героїв / Пісень, і легенд, і правди!”. Переповнена світлою тональністю, лірика К. Герасименка контрастувала трагічним будням 1930-х років: жнива засвідчують повноту сільського добробуту (“встає над маревом уже сідого вересня / Густий і повнозвучний урожай”), тому здається, що довколишній простір заповнює “повнокровне і густе життя” (“Вересень”). Можна припустити, що автор, подаючи гармонійну ідилію, абстрагувався від реалій: “І опадуть тугі плоди колгоспу / На вулиці, на вигін, у двори”. Ідеться про дійсність із її щедрою природою й роботящими хліборобами. Такою вона має бути в Україні, схожій на внутрішньо невичерпну аркадію, що позначилося на гіперболі земних благ, переданих через каталогізацію доквілля: “І виснуть тяжко за тини антонівки, / І прийде сторож, мрійний, голубий, / І хліба, хліба неповторні тони, / І гарби, і дівчата, і дуби”. Пастельна тональність артистичних пейзажних замальовок у ліриці К. Герасименка поєднана з радянською атрибутикою, зазначеною ніби мимохіть, без риторичних підкреслень, властивих “соцреалізму”. Тому між його яблунь, “великих, як журба”, не тільки вовк приносить здобич, а й заходять “замислені дівчата”, серед них ліричний герой сподівається знайти “найкращу”, повезти до міста, попросивши “одне – подарувати сина”. Світлий пленер не притьмарює навіть спогад про “загублену циганку”: її, вагітну, украв панич, аби цькувати хортами.

Поет тяжів до одивнення світу, як у вірші “Кенгуру”, де героїня, спрагла екзотики, милуючись австралійською твариною, зізнається, що від людського

тепла “його маленькі темні очі / Миттю опалив вогонь”. Спілкування з нетиповою для українців істотою викликає в цнотливої дівчини мрійний стан очікування появи ще далекого, незнайомого їй коханого: “І думки зринають сині й свіжі, / Тільки вітер, тільки дальній хруст, / Хто б мене покликав і поніжив / Так, як я сьогодні кенгуру”. Світлі почуття набувають платонічного сенсу, недарма К. Герасименко вподібнює незнайомку з Беатріче, сподіваючись разом із нею блукати колись вулицями міста й милуватися нею. А поки що він щиро зізнається: “Все прийде з часом, любя. А тепер – / Не знаю я, де ти живеш, де ходиш, / І чому чудно так тебе любив / Якийсь великий флорентієць Данте” (“Не знаю, де ти ходиш, де живеш!”). Здається, поет, перебуваючи на хвилі витонченої сублімації, знайшов себе в стильовій течії петраркізму, однак не затримався в полоні вишуканих фантазій. Виідеалізована жінка в його інтерпретації набула контурів земної персони, прихованої криптонімом І. В. Лірика К. Герасименка прикметна тонкою делікатністю, умінням крізь призму життєвої конкретики побачити особливе, що єднає людські серця (“Поклади варення з полуниці...”, з присвятою І. В.). Урбаністичне оточення затишної кімнати з полуничним чаєм розімкнено в простір літнього спогаду з шипшиною, кураєм, степом, що, контрастуючи з хуртовиною й неминучою розлукою, став особистісним для закоханих. Ліричний герой прагне, щоб його зустріч із коханою перетворилася на ситуацію тут-і-завжди: “Добре згадувать в лютому про полуниці / І для тебе вигадувать ці слова”.

Одивнення сердечного переживання іноді зумовлює несподівані повороти сюжетних ліній, що розгортаються на реально-ірреальній межі, зокрема в оніричному видінні, коли ліричний герой, начитавшись зоології, сприйняв кохану за “недосвічену і молоду” ведмедицю, яка, кинута ведмедем, “обів’є його [безвусого польовика з рушницею. – Ю. К.] тремтячими руками / Від чекання стомлена” (“Зоологія”). На малій площі вірша відбуваються дивні метаморфози, коли лісова істота постає не звіром, бо має людські руки, а ведмедем “в чаду Полісся”, ототожненим із пристрасним ліричним героєм: “І я, ніким не стримний, / Сосни вивертаю, граю, злюсь”. Звір повертається до коханої, у її сні, забитий “виміряним голубим свинцем”, сподіваючись ведмежою шкурою “живі твої гарячі плечі / Бережно, задумливо прикрить”. Розв’язка любовної події завершена іронічним побажанням не плутати уяву з дійсністю: “Над розкритим томом зоології / Повесні не варто засинать”. Фантазійні марева часто не приховуються, тому один із віршів, присвячений І. В., називається “Вигадка”: пораненому воякові здалося, що в лісничій хаті “ледве чутно пов’язала рани” “світла, незбагнута, / Зовсім дівчинка іще проста”, аби піти в позапростір. Наприкінці твору з’ясовується її ім’я – Яринка, що припинає його до воєнної пригоди, хоча автор не відав, чи колись знайде свою рятівницю. Криптонім І. В. набуває життєво конкретних властивостей “капризної, незвичної, чудної” дівчини, крізь її образ ліричний герой по-новому сприйняв “знайому дачу”, пізнав, “як дихає твій сад”, захопився її забавами й витівками (“пластинки з опер, фотоапарат”) (“Весняна акварель”). Дівчина заповнила довкілля, тому воно (як і душа коханого) набуло істотного сенсу. Відсутність химерної помешканки перетворило її дачу на порожнечу, коли “час минув, і сад вже став не тим / І що було пізніш – не пам’ятаю”.

У любовній ліриці К. Герасименка траплялися драматичні інтонації, зумовлені незбіжністю горизонтів очікування закоханих (“Я спиняти тебе не буду”). Ліричний герой, звертаючись до земної жінки, на жаль, не схожої на виідеалізовану “далеку, інакшу ту”, для якої він ладен принести море, або “взяти б небо і тихо-тихо / Опустить і сказать: візьми...”, знає, що вона його неодмінно покине, виїхавши “по весні” “до другого”. Біль неминучої розлуки викликає в

делікатного юнака не фатальний розпач, а волю сприймати речі в їхньому природному стані. Тому його мовлення наприкінці вірша стає стриманішим, сконцентрованішим, що позначилося на констатації місяців, перерахованих через трикрапки (“Прийдуть вересень... жовтень... // грудень...”), зумовило появу еліпсів, які несуть додаткове смислове навантаження. Найцікавішим сюжетотвірним прийомом стає семантичне обрамлення. У ньому фіксовано зміни переживань ліричного героя, він, тамуючи душевну гіркотину, уже звертається до коханої на Ви, але без позірної холоду: “Я затримувать вас не буду: / Вам – туди, а мені – сюди!”. Ліричний герой був готовим до такої розв’язки любовного роману, коли на початку вірша, використовуючи наказовий спосіб дієслова, стилізований під телеграфний стиль, не утримував кохану, трактував її як мінливе явище природи: “Ти проходи. Не спиняйся. Йди. / Прийде вересень і повсюди / Вкриє листям твої сліди”.

ІГОР КОСТЕЦЬКИЙ

У великій, різножанровій, сповненій експериментаторського неспокою творчій спадщині Ігоря Костецького (14 травня 1898 р. – 14 червня 1983 р.) привертають увагу три оповідання (“Ціна людської назви”, “Божественна лжа”, “Перед днем грядущим”), написані в мурівський період (1945 – 1947), постають як “своєрідний цикл” на проблемно тематичній основі, присвячений розкриттю становлення “нової людини” [2, 116]. У першому творі загострено питання непростих стосунків митців двох відмінних поколінь. Автор зумисне дає їм обом однакове ім’я та прізвище – Павло Палій, але з істотною відмінністю. Для старшого, добре знаного художника-академіста Павла Карпиги, то був псевдонім, від якого він змушений відмовитися, а для молодшого, ще нікому невідомого маляра, – справжній автонім. Актуальність семантичної ідентичності так і лишається нез’ясованою, коли людське Я постає ілюзорним, викликає сумнів у “традиційному українському наративі з його героєм, сюжетом”, що І. Костецький намагався “зруйнувати” [3, 156]. Ідеться про неподолану амбівалентність людського єства, що позбавляє свідомість сподіваної певності й визначеності, про розірвані зв’язки між означуваним та означником, які звільняють мислення від традиційної референційності. Навіть купівля-продаж прізвищ не спроможна навести номінаційний лад. В оповіданні помітне розмивання ознак авторського мовлення і мовлення персонажів, які часто інтерферовані, іноді змінені в аспекті метонімічних прийомів. Задля цього свідомо не вживаються відповідні розділові знаки, передбачені граматичними вимогами пунктуації: “Бачте, сказав прийшлий пан, ми маємо не зовсім однакове ім’я і прізвище, це в мене псевдонім. Правда, скрикнув господар кімнати, ваша правда, я читав в одному каталозі, я читав у дужках ваше справжнє ім’я – як воно. Прийшлий пан сказав: це не грає ролі. Візьми паспорт, сказала рука з-під килима”. Проза І. Костецького, схильна до карнавалізації ситуацій, іронії, гротеску,

